

JANUSZ OLEARNIK

WARUNKI I PERSPEKTYWY ROZWOJU SFERY USŁUG W POLSCE

W literaturze ekonomicznej dość powszechnie przyjęł się taki sposób analizy i oceny zjawisk i procesów gospodarczych w skali makro, który polega na rozpatrywaniu działalności gospodarczej w układzie trzech sfer (sektorów): rolnictwa i leśnictwa (I sektor), przemysłu i budownictwa (II sektor) oraz usług (III sektor). Przedmiotem niniejszego opracowania jest wyodrębniona w powyższym układzie sfera usług. Celem rozważań jest przedstawienie warunków i tendencji rozwoju tej sfery w Polsce w ostatnich kilkunastu latach na tle dwóch pozostałych sfer gospodarki, a ponadto wskazanie perspektyw i ograniczeń wzrostu konsumpcji usług w naszym kraju.

I OCENA ROZWOJU SFERY USŁUG W POLSCE (W ŚWIETLE GŁÓWNYCH MIERNIKÓW)

Dla właściwego ustalenia roli usług na danym etapie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju trzeba posłużyć się wnikliwą analizą opartą na wykorzystaniu możliwie największej liczby mierników odzwierciedlających poziom usług w relacji do ogólnego rozwoju gospodarki w danym okresie. Wydaje się, że dla takiej analizy można zaproponować następujące główne miary makroekonomicznej roli i poziomu usług w gospodarce:

- 1) udział usług w strukturze zatrudnienia w gospodarce,
- 2) kwalifikacje zatrudnionych w sferze usług,
- 3) udział usług w strukturze inwestycji,
- 4) udział majątku trwałego sfery usług w całości majątku,
- 5) udział usług w strukturze konsumpcji,
- 6) rozwój (dostępność) urządzeń usługowych w poszczególnych dziedzinach usług.

Wypada podkreślić, że każda z tych miar może być przedmiotem analizy i oceny w układzie czasowym, większość — w przekrojach międzynarodowych, a niektóre — w układach przestrzennych. Bieżąca i wszechstronna ocena rozwoju usług dokonywana przez pryzmat tych

mierników jest zasadniczą podstawą i punktem wyjścia w kształtowaniu roli i założeń rozwoju usług w gospodarce. Oczywiście taka ocena nie może dotyczyć usług w oderwaniu od pozostałych dziedzin gospodarki i wszelkie porównania w tym przekroju są tu bardzo wskazane. Pozwalają one bowiem w wymierny sposób przedstawić skalę priorytetów na danym etapie rozwoju gospodarki i unaoczniać miejsce sfery usług na tej skali.

Obecnie — dla zilustrowania problemu — zostanie przedstawiona analiza kształtowania się wyżej wymienionych mierników makroekonomicznej roli usług w gospodarce¹.

Tabela 1

Struktura zatrudnienia w Polsce według trzech sektorów gospodarki
(w %)

Lata	Sfera usług	Przemysł i budownictwo	Rolnictwo i leśnictwo
1965	25,4	34,2	40,4
1970	28,0	36,4	35,6
1975	30,2	39,6	30,2
1979	32,4	39,9	27,7

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Rocznik statystyczny 1980*, GUS, s. 52 - 53, tab. 1; *Rocznik statystyczny 1976*, GUS, s. 54, tab. 1.

W tabeli 1 przedstawiono udział usług w strukturze zatrudnienia. Widoczny jest systematyczny, aczkolwiek powolny wzrost tego udziału. Jego ocena nie może być pozytywna, zwłaszcza że obecnie kraj nasz pod tym względem plasuje się na przedostatnim miejscu w gronie państw — członków RWPG. Niekorzystnym zjawiskiem jest też stosunkowo wolny przyrost udziału usług w strukturze zatrudnienia zwiększający dystans, jaki dzieli nas od lepiej rozwiniętych krajów².

Drugą miarą integralnie związaną z liczbą zatrudnionych jest ich jakość, czyli poziom kwalifikacji zawodowych. Można to wyrazić przez odsetek zatrudnionych z wykształceniem wyższym i średnim. Stosowne porównanie sfery usług z całością gospodarki przedstawiono w tabeli 2. Wynika z niej, że sfera usług grupuje największą część zatrudnionych o wysokich kwalifikacjach. Do przedstawionych w tabeli wskaźników należy podchodzić z pewną ostrożnością, jako że odzwierciedlają one stan przeciętny całego sektora III, grupującego przecież wiele dziedzin o różnych potrzebach w zakresie wysoko kwalifikowanej kadry. Z tego po-

¹ Analizą objęto pięć pierwszych spośród wymienionych mierników. Rozwój urządzeń usługowych w poszczególnych dziedzinach usług jest bardzo obszernym zagadnieniem wymagającym odrębnej, głębokiej analizy.

² Por. J. Olearnik, *Funkcjonowanie i rozwój sfery usług w Polsce*, Prace Naukowe AE nr 177, Wrocław 1981, s. 42 - 43.

Tabela 2

Udział kadr z wykształceniem wyższym i średnim w zatrudnieniu w gospodarce uspołecznionej (w %) według trzech sektorów

Lata	Sfera usług	Przemysł i budownictwo	Rolnictwo i leśnictwo	Ogółem gospodarka uspołeczniona
1964	26,9	10,6	8,0	17,1
1970	35,7	17,1	19,3	24,6
1975	40,1	10,7	23,3	28,9
1979	46,9	25,3	27,6	34,2

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Rocznik statystyczny 1980*, s. 59, tab. 10; *Rocznik statystyczny 1976*, s. 61, tab. 9; *Rocznik statystyczny 1968*, s. 71, tab. 14.

wodu trudno ustosunkować się do poziomu prezentowanych wskaźników, jednak niezaprzeczalny jest fakt zdecydowanie najwyższego odsetka zatrudnionych z wykształceniem wyższym i średnim w sferze usług, wyraźnie przekraczającego poziom pozostałych sektorów, jak i średniej krajowej. Tym bardziej zastanawia fakt swoistej dyskryminacji płacowej sfery usług wyrażającej się stosunkowo niskim poziomem wynagrodzeń za pracę w usługach zarówno w stosunku do sektora II, jak i średniej krajowej (por. tab. 3).

Tabela 3

Wynagrodzenia za pracę na 1 zatrudnionego w gospodarce uspołecznionej — według trzech sektorów gospodarki (w tys. zł rocznie)

Lata	Sfera usług	Przemysł i budownictwo	Rolnictwo i leśnictwo	Ogółem gospodarka uspołeczniona
1965	23,6	26,4	17,6	24,5
1970	27,2	31,4	22,8	28,9
1975	44,1	51,2	40,6	47,4
1979	60,4	68,9	54,4	64,0

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Rocznik statystyczny 1980*, s. 107 - 110, tab. 1, s. 52 - 53, tab. 1; *Rocznik statystyczny 1976*, s. 105 - 107, tab. 1, s. 54 - 55, tab. 2.

W zestawieniu ze wskazanym wysokim poziomem kwalifikacji — świadczy to o stosunkowo niskiej randze pracy usługowej w gospodarce, co zasługuje na negatywną ocenę.

Kolejnym miernikiem makroekonomicznej roli usług jest udział tej sfery w strukturze nakładów inwestycyjnych. Trzeba podkreślić, że rola inwestycji w sferze usług wzrasta systematycznie w miarę rozwoju społeczno-ekonomicznego, co wyraża się we wzroście udziału nakładów na usługi w całości nakładów inwestycyjnych w gospodarce. Zjawisko to obserwuje się na przykładzie krajów wysoko rozwiniętych³.

³ Ibidem, s. 43 - 45.

Dla polskiej gospodarki ostatnich kilkunastu lat — jak wynika z tabeli 4 — charakterystyczny jest spadek udziału usług w strukturze nakładów inwestycyjnych. Tendencja ta — zwłaszcza po 1970 r. — wynika z faktu koncentracji (niekiedy nadmiernej i nieuzasadnionej) zadań gospodarczych na węzłowych dziedzinach takich jak: produkcja rynkowa, eksportowa, rozwój hutnictwa, energetyki, przemysłu maszynowego i budownictwa mieszkaniowego. Należy jednak zauważyć, że ograniczanie inwestycji w usługach zmniejsza możliwość rozwoju zatrudnienia w tej sferze i to nie tyle od razu, co w perspektywie kilkuletniej. Zjawisko to nie jest rzecz jasna korzystne dla wzrostu konsumpcji usług.

Tabela 4

Struktura nakładów inwestycyjnych w Polsce według trzech sektorów gospodarki (w %)

Lata	Sfera usług	Przemysł i budownictwo	Rolnictwo i leśnictwo
1961 - 1965	43,3	41,1	15,4
1965 - 1970	41,0	41,2	17,8
1971 - 1975	37,9	46,6	15,5
1976 - 1979	37,9	45,7	16,4

Źródło: *Rocznik statystyczny 1980*, GUS, s. 120, tab. 2. Obliczenia własne.

- Następnym miernikiem, bezpośrednio zresztą sprzężonym z inwestycjami, jest udział usług w strukturze majątku trwałego gospodarki. Przedstawia go tabela 5, w której znajduje potwierdzenie skutek wskazanego wcześniej spadku udziału usług w nakładach inwestycyjnych. Skutek ten polega na bardzo widocznym (o 12%) spadku udziału usług w strukturze wartości środków trwałych.

Tabela 5

Struktura wartości środków trwałych brutto według trzech sektorów gospodarki (w %)

Lata	Sfera usług	Przemysł i budownictwo	Rolnictwo i leśnictwo
1965	59,9	23,5	16,6
1970	56,7	27,2	16,1
1975	52,0	32,5	15,5
1979	47,9	36,3	15,8

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Rocznik statystyczny 1980*, s. 130, tab. 13; *Rocznik statystyczny 1976*, s. 37, tab. 21.

Z powodu relatywnie wolnego przyrostu majątku trwałego usług występuje szybszy proces „starzenia się” tego majątku i zjawisko to postępuje już od kilkunastu lat. W tabeli 6 przedstawiono współczynniki odnowienia środków trwałych, będące relacją przyrostu wartości tych

Tabela 6

Współczynniki odnowienia środków trwałych w trzech sektorach gospodarki (w %)

Lata	Sfera usług	Przemysł i budownictwo	Rolnictwo i leśnictwo
1965 - 1970 ^a	20,4	46,4	16,1
1970 - 1975 ^a	24,4	59,0	20,5
1975 - 1979 ^b	22,5	48,4	31,2

Według cen stałych 1971 r.; ^b według cen stałych 1977 r.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie: *Rocznik statystyczny 1980*, s. 129, tab. 12; *Rocznik statystyczny 1976*, s. 136, tab. 20.

środków w danym okresie do ich stanu na początku tego okresu. Charakterystyczna jest wyraźna dysproporcja na niekorzyść sfery usług w stosunku do sektora II, a w ostatnich latach również do sektora rolniczego.

Scharakteryzowany powyżej, niekorzystny dla usług przebieg procesów inwestycyjnych, odnawiania (rozbudowy) majątku trwałego powoduje szkodliwe społecznie i ekonomicznie konsekwencje dopiero po upływie pewnego czasu. Ostatnie lata ze szczególną ostrością uwidoczniły obraz tych konsekwencji. Dla przykładu można tu podać kilka dziedzin usługowych, których niedoinwestowanie we wcześniejszych okresach wytworzyło dziś przysłowiowe „wąskie gardło”. Są to między innymi obiekty związane z ochroną zdrowia, tak zwana infrastruktura nowych osiedli mieszkaniowych (dzielnice mieszkaniowe bez elementarnych urządzeń i obiektów usługowych), komunikacja miejska (jaskrawym przykładem jest sprawa metra dla Warszawy), zaplecze techniczno-obslugowe motoryzacji indywidualnej, drogi szybkiego ruchu, usługi na rzecz rolnictwa, żłobki, przedszkola i szkoły podstawowe (występuje tu przeciążenie tych obiektów w wielu rejonach kraju).

Kolejnym miernikiem, wyrażającym rolę usług — pośrednio w gospodarce albo bezpośrednio w konsumpcji — jest udział usług w strukturze wydatków ludności (por. tab. 7). Charakterystyczny dla Polski jest spadek tego udziału w okresie 1970 - 1975, osiągnięcie w 1978 r. poziomu z 1965 r. (17,2%) oraz generalna ocena tego poziomu jako niskiego. Bardziej szczegółowa analiza tych zagadnień ma miejsce w dalszej części niniejszego opracowania.

Na zakończenie powyższej prezentacji głównych mierników rozwoju sfery usług w Polsce warto przyrzeć się niektórym spośród tych mierników w relacji do innych krajów. Dostępne dane liczbowe pozwalają na porównanie udziału usług w strukturze zatrudnienia oraz w strukturze inwestycji. Stosowne informacje na ten temat przedstawiono w tabeli 8, zawierającej wskaźniki dla Polski, dla 6 innych krajów socjalistycznych oraz dla 10 wysoko rozwiniętych kapitalistycznych, przy czym

Tabela 7
 Udział usług w strukturze wydatków ludności
 (w %)

Lata	Wydatki na usługi	Wydatki na dobra materialne
1965	17,2	82,8
1970	19,2	80,8
1975	16,9	83,1
1979	17,5	82,5

Źródło: Obliczenia własne na podstawie *Roczników statystycznych* za lata 1965 - 1979.

przedmiotem porównań są wskaźniki przeciętne dla każdej z tych grup krajów. Z tabeli jednoznacznie wynika niższy poziom usług w naszym kraju zarówno jeśli chodzi o potencjał, jak i perspektywy rozwoju bazy materialnej (inwestycje). Szczególnie niepokojący jest fakt wolniejszego przyrostu (w przypadku zatrudnienia) lub wręcz spadku (w przypadku inwestycji) poziomu rozpatrywanych wskaźników w stosunku do innych krajów, co powiększa dzielący nas dystans i rodzi obawy co do perspektywicznych możliwości zaspokojenia różnorodnych potrzeb związanych z szeroko pojętymi usługami.

Tabela 8
 Niektóre mierniki rozwoju sfery usług w Polsce na tle innych krajów

Mierniki	Polska	Inne kraje socjalistyczne ^a	Rozwinięte kraje kapitalistyczne ^b
Udział usług w strukturze zatrudnienia w % - 1978 r.	31,9	34,8	59,4
Zmiana udziału w okresie 1960 - 1978	+ 8,8	+ 9,7	+ 14,3
Udział usług w strukturze inwestycji w % 1971 - 1975	37,9	39,9	63,7
Zmiana udziału w okresie (1961 - 1965 - - 1971 - 1975)	- 5,4	+ 2,3	+ 1,8

^a Przedstawia się wartości przeciętne mierników dla następujących krajów: Bułgaria, Czechosłowacja, NRD, Rumunia, Węgry, Związek Radziecki. ^b Przedstawia się wartości przeciętne mierników dla następujących krajów: Belgia, Finlandia, Francja, Holandia, Kanada, Norwegia, Szwecja, USA, Wielka Brytania, Włochy.

Źródło: Obliczenia własne na podstawie źródeł: *Roczniki statystyczne 1980*, s. 507, tab. 16, s. 516, tab. 30; *Rocznik statystyki międzynarodowej 1973*, s. 112-193, tab. 5.

Podsumowując omawianie głównych mierników makroekonomicznej roli usług należy stwierdzić, że miejsce usług w gospodarce danego kraju na istniejącym etapie rozwoju społeczno-gospodarczego może być wyrażone przez zespół odpowiednich mierników. Dla kształtowania rozwoju usług ważna jest jednak ich obserwacja i analiza w ujęciu dynamicznym, zmiany usług bowiem podlegają określonym prawidłowościom, a stwierdzenie tendencji odbiegającej od tych prawidłowości może być

sygnałem do weryfikacji założeń i proporcji rozwoju gospodarki. Jest to więc dla Centrum kształtującego strategię rozwoju usług i całej gospodarki nieodzowna informacja i kryterium oceny roli usług w powiązaniu z pozostałymi dziedzinami gospodarowania.

Jeśli wykorzystać dla takiej oceny wyżej przedstawione mierniki, a także dorobek badawczy licznych autorów, to syntetycznie ujęte cechy gospodarki polskiej z punktu widzenia roli usług w ostatnich latach można zawrzeć w następujących stwierdzeniach:

— dominujące znaczenie w gospodarce narodowej wypada aktualnie przypisać działalności podstawowej, a więc w zakresie przemysłu i budownictwa oraz rolnictwa, co jest odzwierciedleniem ukształtowanej w latach siedemdziesiątych struktury gospodarki, którą z kolei można wyrazić przez dwa zasadnicze elementy: strukturę zatrudnienia i strukturę inwestycji;

— charakterystyczną cechą struktury zatrudnienia w Polsce jest relatywnie duży udział sfery produkcyjnej, a zwłaszcza rolnictwa, w całości zatrudnienia i odpowiednio mały, choć powoli wzrastający udział sfery usług;

— główną przyczyną tak ukształtowanej struktury zatrudnienia jest stosunkowo niski poziom wydajności pracy w działach produkcyjnych wynikający z niedostatecznego technicznego uzbrojenia pracy, a oprócz tego priorytetowe miejsce produktów przemysłowych i rolnictwa (także budownictwa) w hierarchii konsumpcyjnych potrzeb społeczeństwa na obecnym etapie;

— powyższe przyczyny rzutują na strukturę nakładów inwestycyjnych, w której dominującą pozycję w latach siedemdziesiątych i w najbliższej przyszłości zajmują działy produkcyjne, przy drugorzędnym, a niekiedy marginalnym znaczeniu sfery usług niematerialnych;

— obserwuje się zmniejszenie udziału usług w inwestycjach, co powoduje wolniejszy przebieg procesu odnawiania majątku trwałego w usługach i często jest przyczyną niskiego poziomu technicznego uzbrojenia pracy w tej sferze;

— infrastruktura techniczna i społeczna znajduje się u progu istotnych przeobrażeń, do których przede wszystkim należy zaliczyć konieczność przyspieszonego rozwoju transportu i łączności, gospodarki komunalnej oraz ochrony zdrowia, jednak generalnie poziom infrastruktury wypada ocenić jako niewystarczający;

— wzrost poziomu zamożności pozwala na systematyczne zaspokajanie w sposób pełny coraz to większej liczby potrzeb, jednak można wskazać pewne braki w zaspokajaniu potrzeb podstawowych, obok rozwijających się potrzeb wyższego rzędu, w tym potrzeb związanych z usługami, co narzuca określone kierunki rozwoju gospodarki;

— konsekwencją powyższych, a także innych jeszcze zjawisk są ograniczone możliwości rozwoju konsumpcji usług.

II. CZYNNIKI I PERSPEKTYWY WZROSTU KONSUMPCJI USŁUG

Przedstawione powyżej cechy stanowią splot niekorzystnych dla rozwoju usług warunków, przy czym jest znamienne, że usunięcie tych ograniczeń wymaga na ogół długiego czasu. Pojawia się wobec tego pytanie, jakie są perspektywy rozwoju konsumpcji usług w nadchodzących Jatach? Podejmiemy w tym miejscu próbę określenia, jak ukształtuje się udział usług w strukturze wydatków ludności do 1985 r., jeżeli stwierdzono (zob. tab. 7), że w bieżącym okresie osiąga on poziom zbliżony do 1965 r., a nawet jest niższy, aniżeli w 1970 r. Udzielenie odpowiedzi na to pytanie wymaga rozważenia wpływu różnych czynników na zmiany udziału usług w wydatkach ludności. Aktualnie do najistotniejszych czynników wypada tu zaliczyć:

- 1) dochody pieniężne ludności,
- 2) zaspokojenie potrzeb konsumentów w zakresie dóbr materialnych,
- 3) możliwości wzrostu podaży usług,
- 4) ceny usług i ich stosunek do cen dóbr materialnych.

Spróbujmy przyrzeć się działaniu tych czynników i rozważyć ich możliwy wpływ na poziom wydatków na usługi do 1985 r.

Dochody pieniężne. Zaobserwowano tu pewną stabilizację wzrostu dochodów w drugiej połowie lat siedemdziesiątych w porównaniu z ich dynamicznym wzrostem w okresie 1971 - 1975, natomiast obecnie dokonuje się widoczny przyrost dochodów pieniężnych ludności. Ponieważ widoczny jest brak zaspokojenia wielu dość elementarnych potrzeb związanych z dobrami materialnymi — należy oczekiwać, że obecne przyrosty dochodów zostaną skierowane głównie na rynek tych dóbr, a nie na rynek usług. Można co najwyżej przypuszczać, że dopiero w drugiej połowie realizacji najbliższego planu 5-letniego większy będzie wpływ wzrostu dochodów na dynamikę konsumpcji usług.

Konsumpcja dóbr materialnych. Stopień zaspokojenia potrzeb ludności w zakresie dóbr materialnych należy uznać za ważną przyczynę stagnacji udziału usług w wydatkach w okresie 1965 - 1978. Szczególnie wyraźne jest to po roku 1970, kiedy znaczne przyrosty dochodów pieniężnych zostały skierowane głównie na zakup dóbr materialnych, co spowodowało obniżenie udziału usług. Dowodzi to braku zaspokojenia wielu potrzeb związanych z żywnością, odzieżą, dobrami trwałymi, które to potrzeby w stosunku do usług uznaje się za pierwszoplanowe. Również w najbliższych latach trudno oczekiwać ich pełnego zaspokojenia i fakt ten będzie oddziaływał hamująco na wzrost wydatków na usługi. Większa bowiem będzie skłonność konsumentów do zakupów na przykład artykułów wyposażenia mieszkań, samochodów, odzieży, obuwia, żywności itp. aniżeli usług — taka bowiem jest ogólna hierarchia potrzeb na obecnym etapie rozwoju konsumpcji. Jednakże w latach

przyszłych można oczekiwać rosnącej roli usług w hierarchii potrzeb — w miarę postępującego przecież zaspokojenia potrzeb związanych z dobrami materialnymi.

Podaż usług. Wzrost podaży usług jest uznawany w dokumentach rządowych za ważne zadanie polityki rozwoju gospodarczego, a więc założenia tego rozwoju pozwalają oczekiwać stałej troski o postęp w zakresie możliwości zakupu usług. Jednakże nie sposób nie dostrzegać pewnych realnych przeszkód, które — obecnie i w przyszłości — będą ograniczały rozwój podaży usług. Do podstawowych należy tu zaliczyć ograniczone możliwości wzrostu zatrudnienia w sferze usług. Jako przyczynę trzeba tu wskazać stosunkowo niską wydajność pracy w działach produkcyjnych, hamującą przepływ kadr do usług. Ponadto w najbliższej przyszłości coraz mniejsze będą przyrosty nowych rąk do pracy, jako że wyż demograficzny od dawna wchodzi już w wiek produkcyjny. Trudno też liczyć na duży dopływ siły roboczej z rolnictwa, zresztą byłoby to ludzie wymagający kilkuletniego przysposobienia do konkretnych zawodów usługowych. Podobnie jeśli chodzi o przemysł i budownictwo. Działy te muszą obecnie i w najbliższych latach sprostać szczególnie trudnym zadaniom produkcyjnym, a istniejące różnice w warunkach płacowych są silnym antybodźcem przepływu zatrudnionych z tych działów do usług.

Inne przyczyny ograniczonych możliwości wzrostu podaży usług, to spadek udziału inwestycji usługowych w całości nakładów (widoczny wyraźnie już od 1965 r.), hamujący przyrost nowych miejsc pracy w usługach i rozwój bazy materialnej usług, a ponadto także trudności zaopatrzeniowe i energetyczne.

Niezależnie od powyższych ograniczeń należy oczekiwać systematycznego wzrostu rozmiarów świadczeń usługowych, jednak dynamika tego wzrostu zapewne nie będzie duża.

Ceny usług. Ruch cen usług jest jedną z zasadniczych przyczyn zmian udziału usług w wydatkach. Obserwacja zmian cen w latach 1970-1978 wskazuje, że wzrost cen usług wynosił rocznie średnio 3,2% i był wolniejszy aniżeli wzrost cen dóbr materialnych (4,7%), co niewątpliwie wpłynęło na stagnację udziału usług w wydatkach. Szczegółowe zmiany cen usług w przyszłości są trudne do przewidzenia, jednak należy mieć świadomość, że wobec stosunkowo wolnego ich przyrostu w ostatnim okresie — każda podwyżka cen usług spowoduje wzrost ich udziału w strukturze wydatków.

Przykładem najbardziej stabilnych cen w okresie 1970-1978 są ceny za usługi związane z mieszkaniem (czynsze, dostawy energii elektrycznej, ciepłej i gazu) oraz za usługi transportowe. Ewentualna podwyżka tylko tych cen (którą przecież trudno wykluczyć) spowodowałaby znaczny wzrost udziału usług w wydatkach, wymienione bowiem przykładowo, dwie grupy usług stanowią aż około 30% całości wydatków na

usługi. Należy sądzić, że w dłuższym okresie, w miarę powstania określonych warunków w gospodarce, pojawią się przesłanki wzrostu cen usług, takie jak:

— działanie czynnika płac, szczególnie silne w sferze usług dysponującej znacznym odsetkiem zatrudnionych o wysokich kwalifikacjach i wykształceniu,

— potrzeba stałego, szybszego niż dotąd wzrostu technicznego uzbrojenia pracy w wielu dziedzinach usług,

— potrzeba rozwijania usług nowych, dotąd nie wykonywanych, co niemal zawsze podnosi koszty świadczenia,

— wzrost kosztów materialnych, surowcowych i energetycznych.

Działanie powyższych czynników spowodować może nieuchronny wzrost kosztów świadczenia usług, a co za tym idzie również ekonomicznie uzasadniony wzrost cen usług, być może szybszy aniżeli dotychczas. Podsumowując rozważania na temat różnego wpływu poszczególnych czynników na zmiany udziału usług w całości wydatków można w sposób syntetyczny określić aktualny i przyszły charakter tego wpływu. Przedstawia to tabela 9.

Tabela 9

Wpływ głównych czynników na zmiany udziału usług w wydatkach ludności

Czynniki	Aktualnie	Do 1983 r.	Do 1985 r.
1. Dochody pieniężne	0	0	+
2. Zakupy dóbr materialnych	-	-	0
3. Podaż usług	0	0	0
4. Ceny usług	0	+	+

Objaśnienia: + oznacza wpływ dodatni, — oznacza wpływ ujemny, 0 oznacza brak wpływu na zmiany udziału usług w wydatkach.

Źródło: Opracowanie własne.

Z powyższego wynika, że do 1983 r. zmiany udziału usług w wydatkach będą raczej niewielkie, a sądząc po obserwowanym przyroście tego udziału od 1975 r. będą one polegały na wolnym zwiększaniu się udziału usług w granicach 0,1 - 0,3% rocznie. Jeżeli jednak nastąpiłby wzrost cen usług (większy aniżeli wzrost cen dóbr materialnych), to przyrost udziału usług do 1983 r. byłby większy. Pewnego przyspieszenia można oczekiwać po 1983 r. i wówczas — przy założeniu nie zmienionych relacji cen — średnioroczny przyrost udziału usług kształtowałby się w granicach 0,6-0,8%, zaś przy założeniu istotnego wzrostu cen usług — byłby odpowiednio większy.

Opierając się na powyższych założeniach można wyznaczyć dwa warianty szacunkowego udziału usług w wydatkach do 1985 r. Przyjmując nie zmienione w sposób radykalny relacje cen usług i dóbr materialnych

można przewidywać, iż udział usług w wydatkach ludności ukształtuje się w 1985 r. na poziomie 19,5-21,0%, zaś przyjmując istotny wzrost cen usług w stosunku do cen dóbr materialnych — udział, o którym mowa, może osiągnąć poziom 21 - 23%.

Oceniając przewidywany udział usług w całości wydatków należy stwierdzić, że jest on obecnie i byłby w przyszłości relatywnie mały, tymczasem jego widoczny wzrost dowodziłby rozszerzenia się konsumpcji w tym kierunku, który oznacza wyższą jakość życia. Struktura konsumpcji, w której wydatki na usługi zajmują znaczącą pozycję, jest bowiem odzwierciedleniem stanu pewnego zaspokojenia potrzeb podstawowych i oznacza większą rolę tych składników konsumpcji (tych usług), które określają rozwój osobowości, możliwości oszczędności czasu, zagospodarowania czasu wolnego, wypoczynku itp.

CONDITIONS AND PERSPECTIVES OF DEVELOPMENT OF SERVICES SPHERE IN POLAND

Summary

The article consists of two parts. In the first part an evaluation of services sphere development in 1965 - 1979 span in Poland has been carried out. The following measures have been employed in the analysis: number and qualifications of employees, volume of investments, volume and amortization of fixed assets, share of services in a consumption structure. A comparison between development of services and other spheres of economy has been drawn and crucial, restrictive conditions for development of services sphere have been pointed out. International comparisons have been accomplished and synthetic features of Polish economy from the point of view of the role of services sector have been drawn up.

The second part of the article deals with perspectives of an increase of services consumption in Poland. Thanks to the analysis of such factors as: money income of population, consumption of consumer durables other than services, possibilities of an increase of services supply, prices of services, conditions hampering development of services consumption have been pointed out. In the article share of services in a structure of expenditures of population till 1985 has been predicted.